

U.1975B.229

Almindelige emner 11.9, 4, 9

En traditionstro billedstormer

Af professor, dr. jur. Alf Ross

Den 10. december 1974 forsvarede Preben Stuer Lauridsen sin afhandling *Studier i retspolitisk argumentation* som afhandling til forsvar for den juridiske doktorgrad og erhvervede hermed den sjældne og eftertragtede titel af *doctor juris*. Og utvivlsomt med rette. Det er et stort og dygtigt arbejde der viser omfattende kundskaber, lidenskabelig op-tagethed af emnet og utvivlsomme videnskabelige evner - nok mere på det juridiske end på det filosofiske område.

Hvad jeg her har at sige er ikke tænkt som en anmeldelse af værket, men som replikker foranlediget af at store dele af bogen indeholder en indgående kritik - man kan vist godt sige nedsabling - af min teori om såvel den dogmatiske som den politiske retsvidenskab.

Først et hjertesuk: bogen er for stor! Og det er synd og skam for den vil ikke trænge igennem til alle den har bud til, herunder også praktiserende jurister, folk i administration og andre eksperter der i udvalg, kommissioner og betænkninger beskæftiger sig med retspolitiske problemer. For man kan ikke forvente at mange af disse vil arbejde sig igennem et værk på halvsyvende hundrede sider. Tilmed i en uoverskuelig og svært tilgængelig fremstilling. Ikke sådan at forstå, at de enkelte sproglige perioder er vanskelige at fatte. Men således, at tankegangen er langtspunden og vanskelig at få fat på. Det er svært at præcisere forfatterens meninger i kontante vendinger - i teser således som det jo oprindeligt var meningen med en disputats. Denne uoverskuelighed hænger sammen med en omstændelig fremstillingsteknik, ofte efter dette mønster: Først fortælles det hvorledes et emne vil blive lagt op og behandlet. Så fremstilles emnet i overensstemmelse hermed. Så følger måske et resumé og en tilføjelse om at den givne fremstilling kun er foreløbig og at emnet vil blive taget op igen i en senere sammenhæng. Det vrimler derfor med krydshenvisninger af typen: se kap. VII.C.II.4. - men da siderne ikke er forsynet med tilsvarende betegnelser må man hver gang tilbage til indholdsfortegnelsen for at lede det henvisne sted op. Uoverskueligheden hænger øjensynligt også sammen med at forfatteren har tænkt medens han skrev. Det er der naturligvis intet ondt i - tværtimod. Men det vil ofte nødvendiggøre en omskrivning hvor maskerne strammes så linierne træder skarpere frem og overskueligheden bliver større. Det ville have tjent alles interesse om man havde motiveret Stuer Lauridsen til at skrive bogen om og bringe den ned på det halve sidetal.

Stuer Lauridsen er billedstormer. Han fortæller at han tidligere, »entydigt« har tilsluttet sig min retslære, men nu må »frasige« sig den realistiske grundindstilling (5). Og man mærker da også, synes jeg, gennem hele bogen konvertittens trang til åndelig frigørelse og åndeligt *patricidium* - hvilket ingenlunde har forhindret ham i at fremføre sin kritik af mig i loyale vendinger og med god vilje til at give mig *fair trial*. Dog er der, som jeg senere skal komme tilbage til, ét område, til gengæld et meget væsentligt, hvor han, trods den forudsatte redelighed, totalt har misforstået mine intentioner og gravet grøfter mellem os der ikke er hold for i sagen.

Stuer Lauridsen er billedstormer - men hører dog ikke hjemme blandt de frelste der, fylkende sig om den ene eller anden af de moderne esoteriske sekter, kræver retsvidenskaben og det hele samfund revolutioneret. Han siger at han (efter at have afsvoret »realismen«) i sin søgen efter et andet retsteoretisk ståsted, ikke har følt sig tiltrukket af nogen af de videnskabsteoretiske retninger der i dag frembyder sig til erstatning for empirismen. Han afviser såvel marxismen som hermeneutik-

ken, strukturalismen og eksistentialismen og varianter og kombinationer heraf (44-45, jfr.43).

Stuer Lauridsen er *traditionalist*. Hans billedstorm er rettet mod mit afgudsbillede, ikke mod traditionen i dansk retsvidenskab. Dette gælder såvel hvad angår den dogmatiske (retsfremstillende) argumentationsteknik (retskilde- og metodelæren) som den retspolitiske søgen ud over det givne. Han møder ikke op med noget evangelium og rasler ikke med nøgler til tusindårsriget. Hans originale grundtanke er at opfatte det retspolitiske problem som et analogiproblem hvormed menes

230

at det i retspolitikken altid drejer sig om mere eller mindre forsigtige eller dristige extrapolationer fra den givne retsorden og dens traditionelle værdier. På dette punkt er vi mere enige end forfatteren selv er klar over.

Denne enighed synes også at udstrække sig til moralfilosofien. Denne drøftes vel ikke eksplicit, men forf. synes at gå ud fra som noget ret indlysende, at man i vore dage må opgive »tidligere tiders tro på, at det er muligt at finde frem til objektive og absolut gyldige principper« (573). Men sådan noncognitivism, eller fornægtelse af at der findes en specifik praktisk erkendelse af det »gyldige« forskellig fra den »teoretiske« erkendelse af det »virkelige«, har alle dage været et af fundamentene for såvel Uppsalafilosofien som for den logiske empirisme - jfr. »Kritik der sogenannten praktischen Erkenntnis« og »Virkelighed og Gyldighed i Retslæren«.

Når jeg hermed går over til en diskussion af Stuer Lauridsens kritik af min lære om gældende ret må jeg indledningsvis beklage mig over at forfatteren rundhåndet slår mig i ét med Uppsalafilosofien og den logiske empirisme og kort og godt identificerer mig med en »realistisk retslære« på dette grundlag - skønt, som det siges, jeg i *Directives and Norms* »i korthed [tager] afstand fra visse elementer i den logiske positivisme« (35). Dette medfører den urimelighed at der tilskrives »realismen« - og dermed altså mig - den opfattelse at alle udsagn der ikke er empirisk efterprøvelige, specielt moralske udsagn, er meningsløse (fx 573). Det er misvisende at sige at jeg i den nævnte bog »i korthed« tog afstand fra læren om de direktivistiske udsagns meningsløshed. Hele bogen handler om disse udsagns mening og logiske relationer, og den indeholder grundtrækkene af en normativ (deontisk) logik. (Og man kan jo ikke godt tænke sig en logik, hvis genstand er meningsløse ytringer). Forøvrigt havde jeg allerede langt tidligere end i den nævnte bog taget afstand fra den opfattelse at direktivistiske udsagn er meningsløse. Jeg må i al ubeskedenhed have lov til at minde om at min afhandling »Imperatives and Logic« (*Theoria* 1941) almindeligt anses for et af den deontiske logiks pionerværker.

Stuer Lauridsens kritik af min lære om gældende ret retter sig mod hvad han kalder korrespondensforudsætningen (143 f). Hermed menes den simple og elementære antagelse hvorpå min lære bygger, nemlig at når et vist normsystem antages at være gældende ret (fx i Danmark), så beror denne antagelses sandhed på at den antagne retsorden på vis måde korresponderer med visse iagttagelige sociale fænomener i Danmark, især den adfærd som dommere og andre udøvere af offentlig myndighed lægger for dagen. Heri fremtræder retsordenens virkelighed, dens faktiske eksistens, det der udmærker en bestående retsorden til forskel fra en blot tænkt eller ønsket. Det er fx en kendsgerning at

valgretsaldere i Danmark er 20 år og ikke som i Vesttyskland 18 år. Hvorledes konstateres denne kendsgerning? Derved at valgloven og grundloven indgår som led i et normativt system der er andet end drøm og digt netop fordi det faktisk er virksomt i samfundslivet i Danmark.

Hvorledes denne korrespondens med den sociale adfærd nærmere skal forklares, og hvorledes verifikationen af udsagn om gældende ret nærmere skal gennemføres, er vanskelige spørgsmål. I min bog om *Ret og Retfærdighed* (1953) har jeg ud fra privatrettens synsfelt begrænset verifikationen til at angå *domstolenes* reaktioner. I senere værker har jeg generaliseret synspunktet til at omfatte det hele statsapparats funktion. Men der er ingen grund til at gå dybere ind herpå, for kritikken retter sig mod selve antagelsen om en korrespondens. Jeg har derfor, skønt fremstillingen er forsimplet, ikke noget imod at operere med forfatterens eksempel: Hvorledes kan det afgøres om tyveri efter gældende dansk ret er strafbart? (144 f). Efter korrespondensteorien, siges det, afgøres dette spørgsmål ved at iagttage hvorvidt domstolene faktisk idømmer straf når sager om tyveri forelægges dem. Men en sådan konfrontation med den sociale virkelighed er ikke mulig, hævder forfatteren. Beskrivelsen af retstilstanden skal, siger han, efterprøves gennem iagttagelse af domstolenes adfærd. Men denne iagttagelse udtrykkes selv i en beskrivelse, der må efterprøves i en ny beskrivelse og således videre i en uendelig regres der gør tanken om en konfrontation med virkeligheden meningsløs.

Forfatterens påstand om, at det ikke er muligt at konstatere hvorvidt domstolene i Danmark faktisk straffer for tyveri, må for læseren af dette indlæg klinge så absurd og erasmusmontansk at jeg, for ikke at udsætte mig for mistanke om at det er noget jeg pådutter forfatteren, hellere må give ham selv ordet:

231

Påstanden om, at tyveri er strafbart efter gældende (dansk) ret, er efter prognoseteorien sand, hvis og kun hvis tyveri faktisk straffes ved domstolene. Men om dette er tilfældet - om tyveri 'faktisk straffes ved domstolene' - kan vi jo ikke konstatere ved at lukke øjnene og lytte til fuglenes sang eller ved intuitivt og én gang for alle fornemme 'karakteren' af retssystemets reaktioner, hvad dette så end skulle betyde. Med mindre vi vil postulere muligheden af en intuitiv apriorisk erkendelse, der ikke behøver at betjene sig af noget sprog - og hvilken realist kan gå med herpå - så kan påstanden kun efterprøves gennem fremsættelse af en ny påstand: Sådan handler domstolene faktisk i disse sager. Men hvorledes afgøres det da, om domstolene 'faktisk' handler således i disse sager? Ja, om vi så tænkte os, at vi som f.eks. i psykologien kunne anstille et eksperiment, fange en tyv, stille ham for retten under iagttagelse af fornødne proceskrav, og herefter se hvad der måtte ske, så forudsætter det 'bevis', som herigennem skulle frembringes for påstandens sandhed eller falskhed, jo igen en ny *beskrivelse* indeholdende påstande om, hvorledes eksperimentet er forløbet, og hvad det viser. Hvorledes skal da korrektheden af denne nye beskrivelse efterprøves? Efter prognoseteorien ligger svaret til stadighed og altid gemt i virkeligheden og i konfrontationen mellem beskrivelsen og denne virkelighed, og vi måtte vel da f.eks. anstille et nyt eksperiment for at efterprøve beskrivelsen af det første, men dette nye eksperiment må jo igen beskrives... o.s. v.

Dette taler formentlig for sig selv. Det må tilføjes, at forfatteren har sine meningers mod og ikke fornægter den konsekvens af sin lære, at tilsvarende må gælde også for andre videnskaber: det er ikke muligt gennem eksperiment eller iagttagelse at verificere nogen hypotese om en vis lovmæssighed. Det generer øjensynligt ikke forfatteren at det er en *kendsgerning* at videnskabsmænd over hele verden arbejder på den måde, at de efterprøver deres hypotetiske antagelser om en vis universel lovmæssighed ved derfra at deducere prognoser om specifikke observationer der må kunne gøres under visse betingelser. Disse observationer består normalt i aflæsning af måleinstrumenter. Det kunne af Einsteins relativitetsteori deduceres at man under total solformørkelse

ville observere en forskydning af stjernernes plads i umiddelbar nærhed af solskiven. Og derfor strømmede fysikere fra hele verden til de steder, hvor total formørkelse ville indtræde for nogle få øjeblikke, for gennem observation at konstatere hvorvidt forudsigelsen holdt stik eller ej (og det gjorde den).

Forholdet mellem generel hypotese og deraf udledt forventning om konkret observation hvorved hypotesens holdbarhed efterprøves er et så velkendt fænomen, at der skal usædvanligt mod til at fornægte det. Spørgsmålet kan kun være hvorledes det kan forklares at et videnskabeligt skolet menneske har kunnet bringes til at hævde en sådan opfattelse i strid med al sund fornuft. Svaret må formentlig søges i den omstændighed, at Stuer Lauridsen, hvis filosofiske skoling og modenhed næppe står på højde med hans juridiske, er blevet bjergtaget af »nyere sprogteori«, der, som det oplyses side 40, overalt skal forstås som sigtende til Arne Ting Mortensens sprogteori som formuleret i hans bog *Perception og Sprog* (1972). Naturligvis kan verifikation gennem observation give anledning til dyberegående filosofiske problemer om, hvorledes denne procedure nærmere skal tolkes. Er observationsudsagnene »protokolsætninger«, hvis sandhed er umiddelbart givet? Forudsætter verifikationen en metafysisk realisme, en »virkelighed« givet uafhængig af al erkendelse? Det er antagelig frygten for sådanne metafysiske implikationer der har drevet forfatteren til at bestride mulighed af verifikation ved observation. Men hvor begrundet eller ubegrundet denne frygt end måtte være, kan man i hvert fald ikke komme uden om reelle eller formentlige vanskeligheder ved, som hin berømte folketingsmand, at benægte fakta. Og faktum er, at i al erfaringsvidenskab sker verifikation ved at sammenholde observationer med hypotetiske prognoser.

Kort bemærkes, at jeg må afvise påstanden side 156 f om at der skulle ligge en tvetydighed i det gældbegreb jeg opererer med, idet det siges af mig at blive knyttet snart til normen, snart til den retsvidenskabelige sætning om, at normen er gældende ret. Det er urigtigt. Jeg har aldrig talt om at en retsvidenskabelig sætning »gælder« eller lign. Men der er naturligvis den sammenhæng, at hvis normen er »gældende« (eksisterer) så er den retsvidenskabelige sætning der udsiger dette sand. Forfatterens forsøg på at godtgøre sin opfattelse ved at udtrykke den i det formelsprog jeg har anvendt i *Directives and Norms* er mislykkedes. Den formel der s. 173 anvendes til at symbolisere den retsvidenskabelige påstand: $P = (D \text{ er gældende... ret})$ Sådan er det, hører ikke hjemme i mit formelsprog. Den eksistentielle operator forekommer to gange, såvel udenfor som

232

indenfor parenteser. På dette grundlag er det naturligvis ikke svært at deducere meningsløshed.

Jeg skal ikke gå dybere ind på Stuer Lauridsens egen lære om, hvorledes sandheden, eller som han selv foretrækker at sige, korrektheden, af udsagn om gældende ret konstateres; blot fremhæve et enkelt synspunkt. Beskrivelsen, siges det, er korrekt, hvis dens konsekvenser kan opretholdes ved anvendelse af den blandt fagfæller sædvanligt accepterede metode- og retskildelære (76, 184-85). For så vidt er vi enige, for også jeg opererer naturligvis med den almindeligt anerkendte kilde- og metodelære. Forskellen ligger i begrundelsen, det definitive kriterium. For mig er det afgørende, at kun den kilde- og metodelære kan komme i betragtning der opereres med i domstolenes praksis. Det er det primære og centrale faktum. At gode jurister normalt også anerkender samme metode er et i forhold hertil afledt fænomen. Denne consensus kan ikke i sig selv være kriteriet - ligeså lidt som det ville være træffende at sige at fysikkens læresætninger er sande, når og for så vidt de i almindelighed godtages blandt fysikere. Tilslutningen må i begge tilfælde have en dybere grund. For fysikernes vedkommende er det det foreliggende dokumenterede observationsmateriale vedrørende fysiske målinger i eksperimentelle situationer. For juristernes ved-

kommende på tilsvarende måde det foreliggende observationsmateriale hvad angår domstolenes praksis.

Når der, som her i landet, består et harmonisk forhold mellem juridisk teori og praksis, bliver det praktisk taget uden betydning om man udtrykker sig på den ene eller anden måde. Men forskellen får relevans når sådan harmoni ikke består. Til illustration kan jeg fx henvide til den franske *école de l'exégese* der udviklede sig i det 19. århundrede, omtalt i *Theorie der Rechtsquellen*, 41 f. For den var loven som formuleret i *Code civil*, og hvad der af den kunne udledes ved streng, logisk fortolkning, den eneste kilde til ret. Domstolenes praksis - der faktisk i tidens løb afveg mere og mere fra doktrinen »rene« fortolkning - kom ikke i betragtning som retskilde. Den blev enten forbigået eller blot anført for at illustrere rigtig eller falsk udlægning af loven. Der opstod et skisma mellem teori og praksis som Lambert endnu i 1903 kunne omtale således: »Afstanden mellem juridisk teori og praksis vokser med stor hast. Den ret der doceres på universiteterne og fremstilles i doktrinen værker adskiller sig mere og mere fra den ret der anvendes af domstolene«. Det er velkendt, at en tilsvarende indstilling gjorde sig gældende også i Tyskland under navn af begrebsjurisprudens. Også de retninger der i begge lande voksede frem i reaktion mod den logiske lovforklning (i Frankrig: *l'école nouvelle*; i Tyskland: *die Freirechtsbewegung*) arbejdede for en stor del med retspostulater i strid med domstolenes ret, ofte med naturretlig eller såkaldt »sociologisk« begrundelse. Herhjemme har vi vel undgået de værste excesser i denne retning, men det kan dog nævnes, at Fr. Vinding Kruse mente at det var muligt for retsvidenskaben ud fra »sagens natur« at fastslå den rigtige ret på lignende måde som de tekniske videnskaber eller lægevidenskaben er i stand til at foreskrive, hvorledes der i et givet tilfælde skal handles for at realisere et vist mål, fx bygge en bro, kurere en sygdom. Da han videre anså »sagens natur« som retskilde var hermed vejen åben for postulater om gældende ret uafhængig af domstolenes praksis.

I alle sådanne og lignende tilfælde må det spørges: hvilken retskilde- og metodelære, og hvilke deri begrundede retsudsagn, kan accepteres som »gældende ret«? Dette spørgsmål besvarer Stuer Lauridsen og jeg på forskellig måde. Mit svar er, at da man med »gældende« ret - i modsætning til blot postulerer fantasieret, ønsket ret - mener en ret der faktisk forefindes, må kriteriet være at den fungerer ikke blot i nogle juristers tankeverden, men i selve samfundslivet, specielt i domstolenes praksis.

Medens uenigheden mellem Stuer Lauridsen og mig er manifest for så vidt angår læren om gældende ret, gælder det samme ikke hvad angår retspolitikens teori. Den afstand som forfatteren på dette punkt vil lægge mellem os er et opkonstrueret produkt affødt af en mistolkning af mine intentioner. Jeg kan i alt væsentligt tiltræde hvad forfatteren lærer om retspolitik. Også sådan at forstå, at hans fremstilling i forskellig henseende har åbnet mine øjne for sammenhæng jeg ikke havde set og uddybet min forståelse af retspolitikens problematik. Dette er et naturligt udslag af forskningens fremskridt fra generation til generation gennem fornyede studier. Men, det må jeg indrømme, det har hannet mig at møde en fremstilling af mine tanker der ikke blot er fejlagtig,

233

men tillige giver de til grund liggende moralske og videnskabsetiske indstillinger en tyding og tone med præg af noget uværdigt i forhold til målestokke og idealer vi er enige om.

Allerede på bogens næstførste side anslås temaet. Der tales med tydelig spids mod mig om »billedet af den fuldendte magtens tjener« - altså en lakaj uden egen ryggrad. Og det går videre gennem bogen til dens næstsids side hvor der tales om at retspolitikeren ved at ekstrapolere vurderinger immanente i retstraditionen kan »bidrage til forøgelse af hvad der efter en almindelig opfattelse anses for menneskelig lykke og velfærd. Ikke fordi dette er opfattelsen hos bestemte 'indflydelsesrige socialgrupper' eller hos de 'politiske magthavere', jfr. Ross

RR s. 424 og s. 472, men fordi disse idealer må antages at være i overensstemmelse med den sociale og kulturelle udvikling i samfundet«.[1]

Det er rigtigt at der i *Om Ret og Retfærdighed* findes enkelte udtalelser der, læst isoleret, kan give en tilsyneladende støtte til denne vrangfortolkning, men ikke når de ses i den sammenhæng, hvori de forekommer. Det er derfor nødvendigt at jeg opridser problemstillingen. Problemet der stilles i kap. XIV er dette: Når man, som jeg, og for øvrigt også Stuer Lauridsen, går ud fra, at det ikke er muligt på videnskabeligt grundlag at nå frem til erkendelse af den i sig selv *rigtige* ret, hvorledes kan så overhovedet videnskabelig indsigt være af betydning for retspolitikken? Generaliseret er det spørgsmålet om forholdet mellem videnskab og politik, erkendelse og handling. Baggrunden for dette spørgsmål var de mange tilfælde jeg havde set, i hvilke videnskabens autoritet, dens krav på almen gyldig sandhed, var blevet misbrugt til at forlene praktiske krav, moralske eller politiske postulater som udtryk for bestemte interesser eller idealer, med en tilsvarende gyldighed og autoritet. Jeg tænkte ikke blot på de åbenbare naturretlige konstruktioner og suverænitetspostulater til legitimation af det ene eller andet politiske system (pavemagt, kongedømme af Guds nåde, folkesuveræniteten o.s. v.) eller en vis retsorden. Jeg tænkte også på mere moderne ideologier. Kelsen havde i *Hauptprobleme* (1911) påvist, hvorledes store dele af statsretten har været skrevet på prokuratormanér som forsvar for det bestående regimes interesser; og han havde på mesterlig måde afsløret de kneb og tilsnigelser hvormed politiske indstillinger, bevidst eller ubevidst, kamouflerer sig som videnskab for på bedragerisk måde at tilegne sig dennes good-will og autoritet. Gunnar Myrdal havde i sit nu klassiske arbejde *Vetenskap och politik i nationalekonomi* i blændende analyser afsløret hvorledes politiske indstillinger på skjult måde gennemsyrrer selve den økonomiske teoris grundbegreber og lærebygning. Og herhjemme havde som omtalt ovenfor Fr. Vinding Kruse hævdet på videnskabeligt grundlag ud fra »sagens natur« at kunne udfinde den rigtige ret (RR, 407).

Disse og lignende oplevelser var baggrunden for et dybtfølt videnskabsetisk krav udtrykt i ideen om »videnskabens renhed«. Den betyder, skrev jeg (405-06) »i redelighedens navn en fordring om at videnskabsmænd, for så vidt de giver sig af med at tage stilling og give udtryk herfor, så klart som muligt (helt skarpt kan grænsen aldrig drages) markerer grænsen mellem den del af deres virksomhed, der kan gøre krav på videnskabens og sandhedens autoritet og objektive gyldighed, og den del der ikke kan det. Sker dette ikke tilraner videnskabsmanden sig en autoritet til fordel for sine subjektive indstillinger, der ikke tilkommer dem. Dette er ikke blot i sig selv uredeligt, men i det lange løb også svækkende for videnskabens almindelige anseelse og autoritet«.

Ud fra denne indstilling (og jeg gjorde udtrykkeligt opmærksom på at der er tale om en subjektiv indstilling, ingen objektiv sandhed) måtte i første omgang det spørgsmål stilles, om dette ideal kan oprettholdes indenfor socialvidenskabernes område. Jeg sluttede mig her til Gunnar Myrdals lære: en vurderingsfri socialvidenskab lader sig ikke gennemføre. Renhedskravet er sket fyldest om forskeren redeligt fremlægger de vurderingsforudsætninger han bygger på. Sine ledende værdipræmisser, tilføjede jeg, kan videnskabsmanden vælge som han lyster. Men om han ønsker at hans teknologiske råd skal have chance for at virke effektivt i den gruppe mennesker de er rettet til må han nødvendigvis (som første udgangspunkt) vælge sine præmisser i overensstemmelse med denne gruppes ønsker og indstillinger. Ligesom en teknologisk landbrugsvidenskab er relevant i Danmark fordi der er en betydelig gruppe der faktisk har den målsætning at drive landbrug på den mest effektive måde, således må også

234

samfundsvidenskabsmanden hypotetisk acceptere de politiske indstillinger der faktisk findes i magthavende kredse i samfundet (410).

Endelig kom jeg (s. 424) frem til det afgørende spørgsmål om, i hvilket omfang og på hvilken måde disse almindelig holdte ideer kan finde anvendelse på retspolitikken. Også her må udgangspunktet være, at retspolitikeren, om hans råd og anvisninger skal have nogen virkningschance, må vælge sine vurderingspræmisser i overensstemmelse med de indstillinger og målsætninger der faktisk er dominerende indenfor indflydelsesrige socialgrupper. Men jeg rejste straks spørgsmålet: har dette overhovedet mening? Findes der ikke lige så mange indstillingspræmisser som individer? »Svaret herpå«, sagde jeg, »ligger i den kendsgerning at et folk ikke ville være et folk, et samfund ikke tænkeligt, om der ikke fandtes et omfattende fællesskab i tro og vilje, ideologi og interesser. Det er det vi kalder *kulturens og nationens enhed*.« Og jeg gik videre med at sige at de socialpsykologiske kendsgerninger der her er tale om ikke er håndgribelige og entydige. Når det drejer sig om spørgsmål med politisk præg i snævrere forstand må det materiale der skal studeres hovedsagelig findes i de forskellige politiske ideologier og programmer i forbindelse med en analyse af de forskellige betydningsfulde socialgruppers interesser. Og når det drejer sig om den egentlige retspolitik - og det er den Stuer Lauridsen tager sigte på - »vil dennes præmisser i højere grad være at søge i *kulturtraditionen*, det relativt permanente, ideologiske fællesskab. En af dettes vigtigste åbenbaringsformer er den *hidtidige lovgivning og den hele nedarvede retstradition*.« (425, udh. her).

Naturligvis kan der formuleres en retspolitik der ikke bygger på almindeligt accepterede vurderinger og politiske indstillinger. Man kan fx tænke sig at der i et demokratisk samfund fremstilles en retspolitik hvis mønstre er udledt af en autoritær ideologi. Ja, man kan tænke sig retspolitiske krav formuleret på grundlag af en hvilken som helst privat ideologi om samfundets bedste indretning. Man i så fald fremtræder retspolitikeren ikke som *sagkyndig teknolog* - d.v.s. en der i kraft af større viden råder en anden *ud fra dennes interesser og idealer* - men som *samfundsreformator*. Noget sådant er naturligvis helt legitimt - når blot det erkendes at en retspolitik af denne art, der ikke bygger på et hypotetisk fælles værdigrundlag, men på subjektive, postulerede præmisser, ikke er videnskab, men forkyndelse (427).

Man kan mene at dette var en lang vej at gå for at vinde klarhed over spørgsmålet om, i hvilket omfang retspolitikken har karakter af videnskab og kan tale med dennes autoritet. Man kan måske finde at min analogisering af retspolitikken med de teknologiske videnskabsgrene er langt ude og lidet oplysende (hvad jeg dog ikke er enig i). Men der er absolut intet grundlag for at stille min tydning af retspolitikken opgave og videnskabelige karakter i radikal modsætning til Stuer Lauridsens egen lære. Hans tolkning af den retspolitiske opgave som en snævrere eller videre analogisering ud fra retstraditionen og den bestående retsorden ligger helt på linie med hvad ovenfor er refereret. Og når han siger at opgaven er »at forsøge at opstille og formulere kriterier, som kan opnå inter-subjektiv accept i *bestemte* menneskelige kredse. Ikke for alle steder og til alle tider, men relativt indenfor afgrænsede grupper, til bestemte tider og i tilknytning til bestemte referencerammer« (573); og derefter tilføjer at »synspunktet... ikke må tages bogstaveligt således at det skulle være meningen at udspørge mennesker og/eller grupper i det nutidige danske samfund om, hvilke politiske og moralske mål de værdsætter og efterstræber«, men at vi næppe har »anden udvej end på den ene eller anden vis igen at søge tilflugt i den bestående retsorden« - ja, så kunne man næsten fristes til at tro at han havde skrevet af efter *RR*, s. 425, der er refereret ovenfor.

Og lige så lidt er der grundlag for at pege fingre ad mig som »den fuldendte magtens tjener« for så vidt dette udtryk rummer den nedsættende karakteristik, at det er en person der uden egne idealer og egen personlighed logrende stiller sig til rådighed for den øjeblikkelige indehaver af den politiske magt. På den anden side ligger der en relativ sandhed i karakteristikken, men den gælder såvel Stuer Lauridsen som mig og enhver anden der vil rådgive i lovgivningsanliggender. Også

Stuer Lauridsen karakteriserer retspolitik som en *rådgivning* (til lovgiveren). Men det vi forstår ved rådgivning er netop at rådgiveren stiller sin større viden og indsigt til rådighed for en anden ved at fortælle ham hvilken handle måde der vil tjene dennes interesser bedst. På denne

235

måde tjener lægen patientens interesser og advokaten klientens. Rådgiveren må sætte sig i den rådgivnes sted og se sagen ud fra dennes interesser. Strider det mod hans egen overbevisning at fremme disse interesser kan han enten frasige sig hvervet som rådgiver (advokaten frasiger sig at føre sagen) eller han kan gå over i rollen som den der ikke rådgiver, men formaner og foreholder. På samme måde må også retspolitikeren i sin rådgivning se sagen og vurdere alternativer ud fra den rådgivnes interesser og vurderinger. Den rådgivne er i dette tilfælde det politiske samfund, og retspolitikeren her i landet må derfor basere sin rådgivning bl.a. på den demokratiske ideologi og de humanistiske velfærdsideer hvorpå vort samfund bygger. Kan juristen ikke personligt acceptere disse har han selvfølgelig lov til at agitere for et nyt og bedre samfund, men optræder da ikke længere som retspolitiker (rådgiver), men som samfundsreformator.

Det videnskabelige element i rådgivning ligger i den særlige viden og indsigt rådgiveren er i besiddelse af. Den videnskabelige rådgiver er *expert*, lægen i kraft af sin medicinske viden, den rådgivende ingeniør i kraft af sine tekniske kundskaber, o.s. v. Hvori består retspolitikeren ekspertise? I *RR* besvarede jeg dette spørgsmål ved i første række at henvise til juristens indsigt i årsagssammenhæng mellem lovgivning og menneskelig adfærd. Lægmanden vil ofte tro at et ønskeligt mål kan realiseres blot ved at påbyde eller forbyde ved lov. Juristen ved at sagen er langt mere indviklet. Foruden de direkte, tilsigtede virkninger af en lovgivning vil der være andre indirekte, utilsigtede bivirkninger. Hvad er fx den totale sociale effekt af forbud mod brug og forhandling af narkotika? Jeg betegnede ekspertise af denne art som retssociologisk (418). Jeg kan være enig med forfatteren i, at da al retspolitik er en ændring i den bestående retsorden og sker i forlængelse af de denne iboende aspirationer, bør også juristens kendskab til og indlevelse i den givne retstilstand medregnes til retspolitikeren kundskabsballast som expert.

En grund til at Stuer Lauridsen og jeg så ofte taler forbi hinanden uden måske at være uenige, er at vi anvender ordet »videnskab« i forskellig betydning. For ham betegner det en vis *virksomhed* og det afgørende er at »virksomheden faktisk udføres som led i forskerens erhvervsudøvelse« (8). At retspolitikken lige såvel som retsdogmatikken er dele af retsvidenskabens begrundes i overensstemmelse hermed med at begge former for virksomhed »regelmæssigt [udøves] af universitetsjurister som led i deres faglige virksomhed« (340). Begrebet er, kan man sige, nærmest af fagforeningsmæssigt tilsnit. For mig er nok det at *drive* videnskab en virksomhed, men ikke videnskabens selv. Den er denne virksomheds ideelle mål: den systematisk ordnede og kontrollerede sande erkendelse. Videnskabens afgørende kendetegn er sandhedskravet og sandhedsautoriteten. Spørgsmålet om, hvorvidt og hvorledes retspolitikken er videnskab, har derfor for mig en ganske anden betydning og brod end det har for Stuer Lauridsen. For mig går det på, i hvilket omfang retspolitikken kan gøre krav på sandhedens objektive autoritet i videnskabens navn, og i hvilket omfang den blot udtrykker subjektive indstillinger der kan tiltrædes eller forkastes. Det er et andet spørgsmål der er uden interesse for min problemstilling, om retspolitisk virksomhed typisk drives af universitetsansatte jurister.

1. Se videre ss. 84, 98, 108, 316, 320 og 321 der indeholder en række misforståelser.